

TORE LUND

Professuren och myterna. Om rekryteringen av Viktor Rydberg till Stockholms högskola.

I Britt-Mari Näsströms bok *Nordiska gudinnor* (2009) ägnas stort utrymme åt Viktor Rydbergs *Undersökningar i germanisk mytologi* (1886–1890). Verket framställs som en vetenskaplig katastrof, fyllt av förvirrade fantasier, men sägs också ha fått stor användning och stort inflytande i den dåtida vetenskapliga världen.¹ Och inte bara det: "Själv blev Rydberg professor i kulturhistoria vid Stockholms högskola, vilket var samtidens namn på det som vi i dag kallar religionshistoria."²

Näsström hävdar alltså att Rydberg skulle ha fått tjänsten i Stockholm på grund av sina mytologiska forskningar. Hon bygger därvid på Maja Hagermans bok *Det rena landet* (2006).³ Hagerman berättar om hur Rydberg tillträdde som lärare i kulturhistoria vid Stockholms högskola den 23 januari 1884 och hur hans höstterminen samma år inledda föreläsningar – senare tryckta i *Undersökningarna*⁴ – drog stora åhörarskaror:

---

¹ Britt-Mari Näsström, *Nordiska gudinnor*, Stockholm 2009. Om Rydbergs verk, s. 112ff; om dess inflytande s. 112 och 122. Ola Östin, som i sin bok *Myteposet. En studie i Viktor Rydbergs mytologiska forskningar under 1880-talet* (Visby 2005) behandlar receptionen av *Undersökningarna*, ger en annan bild: när verket väl var publicerat mötte det stark kritik, både i Sverige och utomlands, och vid mitten av 1890-talet hade det i stort sett avförts från den vetenskapliga diskussionen.

² Näsström, s. 122.

³ Näsströms bok saknar fullständig notapparat, men i de översiktliga noterna till s. 123 hänvisas till Hagermans Rydbergavsnitt (s. 312–333), där uppgifter om professuren finns.

⁴ Hagerman syftar här på Rydbergs föreläsningar i forngermansk kulturhistoria 1884–85. Att han parallellt med dem även föreläste i romersk kulturhistoria nämner hon inte.

Den som läser luntorna i dag kan få intryck av att Viktor Rydberg hade fått spader. Bitvis verkar hans undersökning nämligen rätt vansinnig, eftersom hela grundvalen för hans utläggning numera är försvunnen, det vill säga själva sammanhanget av spekulativa teorier om folk, raser och ariska förfäder [...]

Men:

Ledningen för Stockholms högskola tycks ha lyssnat belåtet på Rydbergs föreläsningar. Hans förordnande förlängdes, och den 28 november 1885 erhöll han ordinarie anställning som professor i kulturhistoria, efter att i drygt ett år ha dragit stora skaror av lyssnare till Norra Latin. Gustaf von Düben, som satt i högskolans styrelse, följde nog Rydbergs tankegångar med särskilt intresse, eftersom han själv hade forskat i svenskarnas härkomst. Han hade funnits i högskolestyrelsen ända sedan starten då tjänsten i kulturhistoria planerades och landets mest hyllade författare hade erbjudits att ta sig an uppdraget. Dessutom var von Düben ledamot i styrelsen för det "Svenska sällskapet för antropologi och geografi", och han var egentligen bara en av en handfull professorer från Karolinska institutet som avlöste varandra såväl i ledningen för högskolan som i det antropologiska sällskapet. Det förefaller som om Rydberg hade starkt stöd hos dem."⁵

Hagerman har tidigare i boken framställt Svenska sällskapet för antropologi och geografi som en härd för rasistiska idéer; det är den färgen som nu överförs till tjänsten i kulturhistoria.⁶ Som medlemmar i den Rydbergsvänliga professorsklickan namnges vidare Axel Key (ordförande i antropologiska sällskapet) och Gustaf Retzius (känd som skallmätare och dessutom Rydbergs personlige vän).⁷

---

⁵ Maja Hagerman, *Det rena landet*, Stockholm 2006, s. 320.

⁶ Hagerman, s. 286ff.

⁷ Hagerman, s. 320f.

Näsströms formulering är visserligen mer kortfattat tvärsäker än Hagermans berättelse, men den får ändå anses ha korrekt fångat det budskap som denna förmedlar. Att Rydberg först fick förlängd tjänst och sedan professuren på grund av sina "på spekulativa teorier om folk och raser" grundade föreläsningar förefaller ju klart, liksom att den av svenskarnas härkomst så intresserade von Düben haft ett finger med i spelet redan när tjänsten började planeras. Att stödet från Key och Retzius spelat en roll verkar ju också sannolikt, i synnerhet som Hagerman inte nämner att de inträdde i högskolans styrelse först *efter* att Rydbergs tillsättning var klar.

Men hur gick det egentligen till när Rydberg blev professor i Stockholm? Avsikten med denna uppsats är att undersöka vad man vet om den saken.

*

Stockholms högskola var 1884 en mycket ung, liten och bräcklig organisation. Den hade i början av året bara tre professorer och fyra tillförordnade lärare, alla inom naturvetenskapliga ämnen, och ett femtiotal inskrivna elever.⁸ Den hade inga statliga anslag utan levde på vad man kunde samla ihop från privata donatorer, plus ett tidsbegränsat anslag från Stockholms stad som bara skulle löpa året ut.⁹ Dess synlighet och upplevda nytta var låg; stockholmstidningen *Nya Dagligt Allehanda* menade att verksamheten var lika ointressant för yrkesinriktade elever (eftersom det redan fanns naturveten-

---

⁸ Per Thullberg, "Stockholms universitets historia 1878–1978", i: Fredric Bedoire, Per Thullberg: *Stockholms universitet 1878–1978*, Stockholm 1978, s. 9–118, här: s. 35.

⁹ Om högskolans finanser se *Stockholms högskola 1878–1898. Berättelse* [...], Stockholm 1899, s. 7. Stockholms stadsfullmäktige beviljade 1878 ett årligt anslag på 40.000 kronor för de följande sex åren. De fick dock bara användas för att betala hälften av en lärares lön; andra hälften måste täckas av högskolans egna medel.

skapliga utbildningar på KTH och Karolinska institutet) som för stadens bildningstörstande allmänhet.¹⁰

Drömmen om en högskola i Stockholm – ett modernt lärosäte i en modern miljö, i kontrast till de mossiga universiteten i Uppsala och Lund – hade tagit fart på 1860-talet.¹¹ För att realisera den hade ett antal ”framstående män” år 1869 bildat Högskoleföreningen. I visionen ingick att den nya skolan inte bara skulle vara en utbildningsfabrik, utan även hålla öppna föreläsningar för allmänheten (det är det som tidningskritiken ovan syftar på). 1877 hade man formulerat grundstadgar för verksamheten, 1878 inleddes undervisningen, 1879 utsågs en högskolestyrelse, och 1881 tillsattes de första professorerna. Planerna var ambitiösa; vid starten siktades mot 24 ordinarie lärare (professorer) 1885, fördelade på fyra avdelningar (naturvetenskaplig, historisk-filosofisk, språkvetenskaplig och rättsvetenskaplig). Resurserna svarade dock inte alls mot planerna, och fokuseringen på naturvetenskaperna hade praktiska skäl – det var där man enklast och billigast kunde finna lärarkrafter.¹²

Styrelsen bestod av sju medlemmar. Under den här aktuella perioden bestod den av överståthållaren Gustaf af Ugglas och justitierådet Albert Lindhagen (valda av Stockholms stadsfullmäktige), medicinprofessorn Carl Santesson och fysikprofessorn Erik Edlund (valda av Vetenskapsakademien), anatomi-professorn Gustaf von Düben (vald av Högskoleföreningen) samt högskolans rektor, den danske botanikern Eugene Warming. Den sjunde ledamoten, juristen Karl von Hofsten, hade valts av de övriga sex. Ordförande var af Ugglas, men den verkliga makten låg inte hos honom. ”Högskolans [...] egentlige ledare var hennes förste inspektör, justitierådet Albert Lindhagen, hvilken med ett outtröttligt nit använde sitt

---

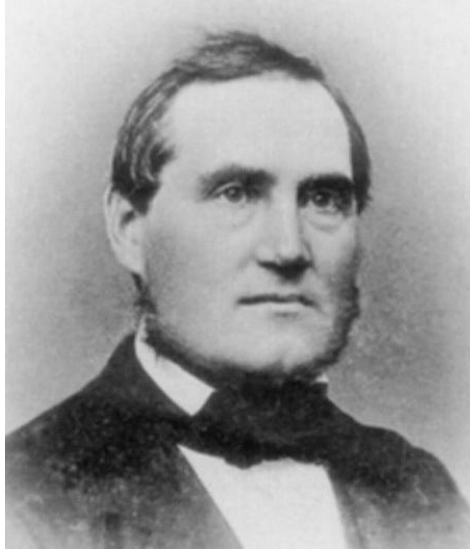
¹⁰ *Nya Dagligt Allehanda* 25.1.1884.

¹¹ Bo Grandien, ”Rydberg i katedern”, *Veritas* 8, 1995, s. 4–18.

¹² För en översikt av högskolans historia se Sven Tunberg, *Stockholms högskolas historia före 1950*, Stockholm 1957. Om föreläsningar för allmänheten se även Grandien.

utomordentliga inflytande till förmån för Högskolans utveckling”.¹³

Albert Lindhagen (1823–1887) har kallats för mannen bakom det moderna Stockholms framväxt. Han hade valts in i stadsfullmäktige 1863 och snart kommit att dominera församlingen, från 1879 som vice ordförande. Högskolefrågan hade alltifrån starten varit en av hans hjärteangelägenheter. Tunberg talar i sin historik över högskolan om hans lågande entusiasm, väldiga kraft, organisationsförmåga och alltid bevarade klokhet. I praktiken tycks han ha hållit högskolans alla trådar i sin hand, åtminstone fram till hjärnblödningen i september 1885.¹⁴

Albert Lindhagen

På sikt var det tänkt att lärarrådet skulle ha en central roll vid tillsättningen av nya tjänster. Under en femårig uppbyggnadsperiod (1881–85) hade dock styrelsen fått rätt att kalla och

---

¹³ *Stockholms högskola 1878–1898*, s. 8 (citatet) och 21f.

¹⁴ Tunberg s. 26f.

utnämna lärare utan ansökningsförfarande. Dock skulle lärarnas synpunkter inhämtas via den så kallade sjuannanämnden, som bestod av de ordinarie lärarna plus (så länge dessa var färre än sju) ett antal representanter från Högskoleföreningen.

Lindhagen insåg att högskolan, för att överleva, snabbt måste visa resultat - i synnerhet gentemot Stockholms skattebetalare. Man måste satsa offensivt, och man måste bredda ämnesspektret. 1880 lade han fram en plan som siktade på 18 lärartjänster 1883, varav tio utanför det naturvetenskapliga området och tre inom rent humanistiska ämnen (historia, filosofi och estetik-litteraturhistoria). Ekonomin fortsatte dock att lägga hinder i vägen, och i oktober 1882 konstaterar styrelsen att inga framsteg gjorts. "I slutet av 1882 och följande år satte emellertid penninginsamlingarna igång efter olika linjer", skriver Tunberg.¹⁵ Första resultatet av dessa ansträngningar blev rekryteringen av Viktor Rydberg.

Högskolans officiella förfrågan kom honom tillhanda genom ett brev från Lindhagen, daterat 29/12 1883.¹⁶ I brevet berättar Lindhagen att det startats ett tavellotteri med målet att få in tillräckligt med pengar för en professur i kulturhistoria, samt att en enskild ledamot av tavelkommittén lämnat medel som täckte en anställning till full professorslön under två år medan lotteriet genomfördes (tavlor skulle först beställas och målas, därefter turnera i nordiska storstäder). Hans fråga är nu denna:

Skulle inte ni herr doktor vara benägen att emottaga ett förordnande för två år att vara lärare i kulturhistoria vid Stockholms högskola med ett arvode af 7.000 kronor årligen, under den förutsättning och på det förklarande från styrelsens sida att ni skall varda kallad och nämnd till ordinarie professor vid högskolan i samma ämne, när

---

¹⁵ Tunberg, s. 49. Om Lindhagen se även Gösta Sellings artikel i *Svenskt biografiskt lexikon*.

¹⁶ Brev från Lindhagen till Viktor Rydberg, Kungliga biblioteket, L.40:160.

derför erforderlig summa inflyter af behållningen på ofvan nämnda utställningar och lotteri?

Lindhagen kan alltså bara erbjuda ett tvåårigt förordnande, men han lovar att styrelsen skall kalla Rydberg till ordinarie professor så fort pengarna flutit in. Visserligen under förut-sättning att lotteriet ger tillräckliga medel; men några andra villkor anges inte.

Rydberg svarar positivt, i ett brev som inte bevarats, och den 20/1 1884 kan Lindhagen meddela att ärendet gått framåt.¹⁷ Sjumannanämnden har tillstyrkt anställningen, och Högskoleföreningen har kallats till möte för att godkänna att en professur inrättas i det nya ämnet kulturhistoria. Sedan "möter intet hinder för styrelsen att när som helst meddela förordnandet och offentliggöra detta". Högskoleföreningen godkänner också förslaget 23/1. Det formella beslutet att kalla Rydberg tas samma dag, de följande dagarna når nyheten pressen, och den 26/1 tackar Rydberg ja till kallelsen.¹⁸

Tunberg menar att rekryteringen av Rydberg "framgick liksom ur en *consensus omnium* vid det nya lärosätet".¹⁹ Samstämmigheten tycks också ha sträckt sig till Högskoleföreningen, där förslaget hälsades med "en mera allmän tillfredsställelse, än man i denna församling sedan länge bevittnat".²⁰ Även kommentarerna i pressen är genomgående mycket positiva.

Aftonbladet (liberal) meddelar 24/1 "den glädjande nyheten" att högskolans styrelse i går förordnat "den af svenska allmänheten med skäl så högt uppburne författaren", *Stockholms Dagblad* (moderat konservativ) pekar (25/1) på den stora vikt och lycka det innebär för högskolan att kunna "fästa vid sig en så framstående man", och konservativa *Nya Dagligt*

---

¹⁷ Brev Lindhagen till Rydberg, Kungliga biblioteket, L.40:160.

¹⁸ Brev till Lindhagen, Kungliga biblioteket, Rydbergsamlingen, L.40:155.

¹⁹ Tunberg, s. 38.

²⁰ *Vikingen* 26.1.1884. *Dagens Nyheter* 24.1 rapporterar att Högskoleföreningen godkände förslaget enhälligt.

Allehanda noterar (25/1) att rekryteringen "mer än något annat bidragit till att fästa allmänhetens uppmärksamhet och intresse vid högskolan". Både *Stockholms Dagblad* och *Nya Dagligt Allehanda* ser det inträffade som inledningen till ett nytt skede i högskolans utveckling.

Att högskolans fjärde professur används till ett så nytt och oprövat ämne som kulturhistoria är förstås överraskande. *Stockholms Dagblad* – som har nära kontakter med högskoleledningen, dess redaktör Wilhelm Walldén sitter med i den kommitté som skall ordna pengar till tjänsten – förklarar:

Måhända skulle en eller annat hafva önskat, det något annat i deras tycke angelägnare läroämne först blifvit vid högskolan representeradt, innan kulturhistoria ifrågakommit, men dels funnos just för detta ämne medel nu tillgängliga, dels – och detta är af synnerligen stor vigt – var högskolan nog lycklig att kunna såsom lärare deruti vid sig fästa en så framstående man som Victor Rydberg.²¹

Det var alltså i första hand Rydberg själv man ville ha. Tidningen menar dock också att kulturhistoria är ett ämne i tiden, samt att det är en poäng att det inte finns representerat vid de gamla universiteten. Båda argumenten accepteras och övertas av *Nya Dagligt Allehanda*, medan *Aftonbladet* framhåller det lyckliga i att ämnet är ett bland dem "som i främsta rummet äro egnade att tillfredsställa bildningstörsten inom hufvudstaden". *Stockholms Dagblad* menar också att ämnet, genom sin breda och öppna karaktär, blir en bra startpunkt för uppbyggande av en historisk-filosofisk avdelning på högskolan. Att just Rydberg "otvifvelaktigt är rätte mannen att upprätthålla undervisningen i detta ämne" intygas av *Nya Dagligt Allehanda*, med hänvisning till hans "forskningskärlek samt den så väl vetenskapliga grundlighet som formella talang, som gjort hans hittills utgifna skrifter berömda och aktade äfven af dem, som

---

²¹ *Stockholms Dagblad* 25.1.1884 (ledaren). För tavelkommitténs sammansättning se notis i *Stockholms Dagblad* 21.11.1883.

icke kunnat dela hans åsikter". De sista orden syftar på hans religiösa åsikter, ett ämne som också från en annan utgångspunkt tas upp av Å. F. Åkerberg i den radikala tidningen *Vikingen* (2/2). Åkerberg understryker religionens samhällsbetydelse och framhåller den viktiga roll som Rydberg spelat genom sin dubbla frontställning mot kyrklig ortodoxi och ateistisk materialism; förhoppningen är att han skall fortsätta kampen från sin nya position.

Frågan om Rydbergs religiösa ställning var alltså fortfarande aktuell – och känslig. Samma år ledde t. ex. ett förslag att utse honom till hedersledamot i Smålands nation i Uppsala till en strid som nästan sprängde nationen.²² Den religiösa frågan tycks också ha fått högskolestyrelsen att tveka inför rekryteringen. En av Rydbergs vänner, Carl Jonas Meijerberg, som i början av 80-talet var inspektor för Stockholms folkskolor och satt i ledningen för Högskoleföreningen, har berättat att "flertalet i styrelsen till en början var ganska ogynsamt stämdt mot tanken att ditförvärfva författaren till Bibelns lära om Kristus, och att särskildt Ugglas hyste stor fruktan". Lindhagen kom emellertid en dag till Meijerberg och frågade "hurudan Rydberg var", eftersom han hade på känn att ordförandens farhågor var ogrundade. "Så blef motståndet brutet, och i januari 1884 kallades Rydberg till professor i kulturhistoria vid Stockholms högskola."²³

Däremot finns det inga tecken på att man tagit hänsyn till Rydbergs mytforskning. Det hade också varit egendomligt om

---

²² Se Carl Frängsmyr, *Uppsala universitet 1852–1916*, del 1, Uppsala 2010, s. 405f.

²³ Citerat efter Karl Warburg, *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*, II, Stockholm 1900, s. 589f. Warburg bygger på C. J. Meijerberg, "Viktor Rydberg. Fragmentariska hågkomster [...]", *Julkvällen*, 15 (1895) s. 17. Meijerbergs hågkomster är inte helt pålitliga – han uppger t. ex. att han själv satt med i högskolestyrelsen, medan han i verkligheten satt i Högskoleföreningens styrelse. Eftersom af Ugglas var ordförande i båda, och hälften av ledamöterna var gemensamma, så bör han dock ha varit väl informerad om situationen.

man gjort det, eftersom han ännu inte hade publicerat något av sina forskningar eller presenterat dem offentligt. De ur eftervärldens synpunkt kontroversiella uttalanden om folk och raser som Hagerman syftar på härrör från två föreläsningar hållna i september och oktober 1884.²⁴ Föreläsningarna ägnas i huvudsak åt en översikt av forskningsläget i den då aktuella frågan om ariernas urhem, men innehåller också en antydan om att Rydbergs mytforskningar kunde lämna ett bidrag till frågans lösning (ett löfte som infrias i den 1889 publicerade andra delen av *Undersökningar i germanisk mytologi*, där delar av första kapitlet ägnas åt saken). I första hand syftade dock Rydbergs forskningar till något annat: att rekonstruera det förlorade mytiska epos som han tyckte sig spåra i de fornordiska källorna. En populariserad återberättelse av eposet började publiceras i januarinumret av *Ny svensk tidskrift*, som kom ut veckan före jul 1883.²⁵ Men denna ”mytologiska novell” var inte klädd i vetenskaplig dräkt och innehöll heller ingenting med bäring på frågor om folk och deras ursprung.²⁶ Och även om den teoretiskt kan ha nått styrelsen före beslutet

---

²⁴ Föreläsningarna hölls 27.9 och 4.10 (se *Stockholms högskola. Styrelsens berättelse för tiden till 1885 års slut*, Stockholm 1886, ”Dagböcker öfver föreläsningarna vid Stockholms högskola”, s. 4); manuskripten användes som underlag till inledningskapitlet i första delen av *Undersökningar i germanisk mytologi*, 1886 (s. 1–23). Rydberg hade berört samma ämne i ett föredrag införd Göteborgssällskapet Gnistan 2.4.1884. Föredraget hade inte refererats i pressen (utom i korta notiser, se *Göteborgs-Posten* 3.4 och *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning* 5.4), men Emil Svensén antyder i *Afjonbladet* 7.7.1885 att information om innehållet spritts via andra kanaler (se Östin s. 168f).

²⁵ Viktor Rydberg, ”Segersvärdet. Äfventyr ur germanfolkens mytologiska epos”, publicerat i fyra nummer av *Ny svensk tidskrift*, januari–april 1884. I en not till första delen meddelades att ”bevisen för riktigheten” av framställningen skulle meddelas i kommande arbete. Se Östin s. 119, även för januarinumrets utgivningsdatum.

²⁶ Karakteristiken ”mytologisk novell” är hämtad ur Rydbergs brev av 22.9.1883 till redaktören för *Ny svensk tidskrift*, Reinhold Geijer (avskrift i Kungliga biblioteket, L.40:155).

att skriva till Rydberg, så hade förarbetet till kallelsen (som vi skall se) inlett mer än en månad tidigare.

Högskolans styrelse hade alltså rätt att "utan föregående ansökan kalla en utmärkt vetenskapsman med framstående lärarförmåga till professor", och denna rätt utnyttjades inte bara i detta fall utan vid *alla* professorstillsättningar före 1886. Ingen bestred heller att Rydberg hade de nödvändiga kvalifikationerna. Beträffande lärarförmågan hade han föreläst i Göteborg under sju terminer, varav tre i kulturhistoria. De två senaste föreläsningsserierna, vårterminen 1880 (*romerska kulturförhållanden under de första kejsarnas tid*) och höstterminen samma år (*det religiösa tillståndet i det romerska kejsardömet samt den första kristendomens historia*), hade varit särskilt lyckade och även blivit eftersökta av förläggare för utgivning i bokform.²⁷

Hans kulturhistoriska författarskap innehöll både vetenskapliga uppsatser och mer populära verk som *Medeltidens magi* (1865) och *Romerska dagar* (1877); de senare var viktiga meriter med tanke på föreläsningarnas målgrupp. Hans vetenskapligt främsta prestation var de båda uppsatserna "Sibyllinerna och Völuspå" och "Astrologien och Merlin" (1881), med vilka han hade ingripit i en aktuell forskarstrid, med uppståndande av stor kunskap om bland annat tidigkristen litteratur och medeltida astrologi.²⁸ Man kan också nämna "Urpatriarkernas slägtafla i Genesis" (1870), en studie av de gamla hebreernas kronologi som hade översatts till engelska och publicerats i *Transactions of the Society of Biblical Archaeology* (1877).

Rydbergs får alltså betraktas som kvalificerad för tjänsten. Samtidigt är det tydligt att högskolans styrelse inte i första hand var ute efter hans kulturhistoriska kompetens; deras primära mål var att stärka högskolan genom att få del av hans

---

²⁷ Warburg, II, s. 457. Föreläsningarna hade anordnats av Göteborgs Undervisningsfond, ett förstadium till stadens högskola (se Warburg, II, s. 429).

²⁸ För en utförlig diskussion av uppsatserna se Östin s. 36ff.

prestige, hans kulturella kapital. Lika klart är att man inte tänkte sig rekryteringen i ett tvåårsperspektiv. Pressen tycks inte ha informerats närmare om tidsbegränsningen; den nämns bara i *Vikingen* (26/1) men hänförs där till Rydberg själv: "Efter förhandlingarnas slut berättades, att *Victor Rydberg* lofvat att åtminstone för de två närmaste åren åtaga sig det ifrågavarande professoratet."

Det skriftliga förordnandet dröjde dock. I ett brev från Lindhagen till Rydberg 30/6 1884 förklaras varför:

Det kan med skäl väcka någon undran hos er hvarför jag ej låtit höra af mig under så lång tid, och särskildt hvarför ni ej fått emottaga skriftligt förordnande på anställningen vid högskolan. Men anledningen härtill är, att jag hoppades redan nu kunna få utbyta det allt för korta förordnande, hvartill vi i vintras under dåvarande förhållanden måste inskränka oss, till något mera varaktigt. Detta har också lyckats, sedan Stockholms stadsfullmäktige för ytterligare tio år förnyat sitt anslag till högskolan af 40,000 kronor årligen, och sedan tiden för den stora tafvelutställningen med lotteri, hvaraf vi vänta en större behållning, ryckt närmare. Det blotta förordnandet på två år har sålunda kunnat ej blott utsträckas till fem år utan ock utbytas mot en professorsutnämning. [...] Underrättelsen kommer i *Post- och inrikes tidningen* i afton. Vår öfverenskommelse i vintras om fullmagtens utsträckning än längre, så snart tillräckliga medel därför inlutit, står naturligtvis fast. [...] ²⁹

Pressmeddelandet (vars med brevets överensstämmande formuleringar visar att det skrivits av Lindhagen) kom mycket riktigt i *Post- och Inrikes Tidningar* 30/6 1884 och citerades av den övriga pressen följande dag:³⁰

---

²⁹ Brev Lindhagen till Rydberg, Kungliga biblioteket, L.40:160.

³⁰ Notisen återgavs nästa dag (1.7.1884) ordagrant i bl. a. *Stockholms Dagblad*, *Dagens Nyheter*, *Aftonbladet* och *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning*.

Stockholms högskola. Högskolans styrelse har till professorer vid högskolan kallat och nämnt: filosofie doktorn, en af de aderton i Svenska akademien m.m. Viktor Rydberg, i kulturhistoria; t.f. läraren vid högskolan, filosofie doktorn Wilhelm Leche, i zoologi; t.f. läraren vid högskolan, filosofie doktorn Sven Otto Pettersson, i kemi; samt filosofie doktorn, fru Sophia Kovalevski, född Corvin Krukovski, i högre matematisk analys. Såsom af ofvanstående framgår, har högskolans styrelse nämnt fyra nya professorer. Om till dem räknas de tre förutvarande professorerna samt två tillförordnande lärare, som hafva anställning äfven på annat håll, äfvensom fem biträdande yngre lärare, så uppgår lärarantalet nu till ej mindre än 14. Som man finner, har högskolestyrelsen redan nu varit i tillfälle att mot en professorsutnämning utbyta det mindre förordnande för doktor Viktor Rydberg hvartill man i vintras under dåvarande förhållanden måste inskränka sig.

Med det förlängda anslaget från Stockholms stad i ryggen har alltså styrelsen inte bara kunnat omvandla Rydbergs tjänst, utan även uppgradera två andra lärartjänster till professorer. Slutligen har man kunnat ge plats åt matematikprofessorn Gösta Mittag-Lefflers nya fynd, Sonja Kovalevsky.³¹ Resultatet blir alltså att professorerna ökar från tre till sju och lärarna till 14, en fördubbling av de magra siffror som *Nya Dagligt Allehanda* lyft fram i januari. Att rekryteringen av Rydberg underlättat förlängningen av anslaget kan man nog utgå från.

Man observerar att styrelsen nu, i *efterhand*, tar upp begränsningarna i det tidigare förordnandet, men att man däremot *inte* nämner att även det nya är tidsbegränsat. Som Lindhagen understryker i slutet av brevet till Rydberg: löftet om en ordinarie professur står fast. Hagermans antagande att

---

³¹ Om rekryteringen av Kovalevsky se Arild Stubhaug, *Att våga sitt tärningskast. Gösta Mittag-Leffler 1846–1927*, Stockholm 2007.

förordnandet förlängdes för att högskoleledningen "lyssnat belåtet" på Rydbergs ännu ohållna föreläsningar är alltså inte bara ogrundat, utan också irrelevant: styrelsen hade redan från början bestämt sig.

I den bild som högskoleledningen visar utåt framstår alltså Rydberg redan 1884 som ordinarie. När styrelsen den 28/11 1885 omvandlar förordnandet till en fast tjänst så meddelas därför heller ingenting till pressen.³² Däremot tar det hus i helvete internt.³³ Startpunkten är lärarrådets missnöje med att sjumannanämnden inte hörts före beslutet (liksom den inte heller hörts i juni 1884). Frågan är principiellt viktig för lärarna, som blivit alltmer otåliga att få det inflytande över högskolans affärer som grundstadgarna lovat dem. Den har också blivit akut, eftersom professor Warming fått en ny tjänst i Danmark och man vill att ersättaren skall utses via ett normalt ansökningsförfarande. De principiella motsättningarna förvärras av personliga - oppositionen leds av Mittag-Leffler, som hos Tunberg framstår som kroniskt konfliktbenägen³⁴ - och av att ledningen försvagats genom Lindhagens stroke, som lämnat honom partiellt förlamad. När styrelsen kör över lärarna och egenmäktigt omvandlar Rydbergs tjänst till ordinarie, så beror det givetvis ytterst på att man (utan lärarnas vetskap) har lovat honom en sådan tjänst, och på att löftet måste infrias före årsskiftet (när styrelsens befogenhet att kalla professorer går ut). Mittag-Leffler tolkar emellertid utnämningen som ett försök att få fram en motkandidat till honom själv i det förestående rektorsvalet efter Warming. Han vinner dock valet i lärarrådet med fyra röster mot tre för Rydberg och blir därigenom insläppt i styrelsen. Väl där upptäcker han att Rydbergs tjänst inte har finansiell täckning - tavelotteriet har bara gett en bråkdel av de fondmedel som

---

³² I alla fall har inte jag hittat någonting i *Post- och Inrikes Tidningar*, *Nya Dagligt Allehanda*, *Aftonbladet* eller *Stockholms Dagblad*.

³³ För en framställning av konflikten ur två olika perspektiv se Tunberg, s 50ff och Stubhaug, s. 373ff.

³⁴ Tunberg, s. 59.

behövs, och beslutet drabbar därför högskolans löpande verksamhet. Upptäckten leder till ilska protester där Mittag-Leffler får med sig den nyvalde styrelseledamoten Axel Key, som ersatt den avlidne Santesson i februari 1876, och hela affären når offentligheten och blir en i raden av de skandaler som präglar högskolans första decennier. Fortsättningen kan här lämnas därhän; man kan dock notera att Key är en av de till antropologiska sällskapet knutna medicinare som enligt Hagerman "förefaller" ha stött Rydberg.

*

Låt oss istället återvända till det ursprungliga beslutet och dess förhistoria. Den 23/1 1884 berättar Susen Rydberg för Otto Borchsenius att Viktor blivit kallad till professor i Stockholm.

Det har visserligen länge varit i fråga, men så länge intet var afgjort har jag intet velat säga. Nu har emellertid kallelsen i dag ingått och Viktor har beslutit svara ja. De söka öfvertala honom att genast tillträda, men Viktor vill stanna vid sitt stora arbete tills det hunnit fortskrida något längre och tillträda först i höst.³⁵

Hur länge saken "varit i fråga" säger hon inte. Warburg hävdar i sin biografi att Oscar II ville ha Rydberg till Stockholm och att han låtit af Ugglas veta det "så tidigt som nyåret 1881".³⁶ Han avslöjar dock inte källan till sin information³⁷, och man har heller inte senare kunnat finna några klara belägg. Och även om kungen vänt sig till af Ugglas, så verkar ju detta - om man får tro Meijerberg - inte ha haft någon avgörande effekt.

---

³⁵ Brev från Susen Rydberg till Otto Borchsenius, Kongl. bibliotek, Köpenhamn.

³⁶ Warburg, II, s. 589.

³⁷ I Warburgs lista över uppgiftslämnare till biografen (se dess opagerade slutsidor) finns dock kungen själv med.

Men Rydbergs förflyttning till Stockholm hängde inte bara på högskolans styrelse; han måste också själv ha intresse för saken. 1883 är han på tredje året ledig från sin tjänst som föreläsare i Göteborg, en verksamhet som enligt Susens ovan citerade brev hade hotat att "aldeles ta livvet af honom". Tjänsten i Stockholm skulle däremot vara en "helt annan sak". Hon förklarar inte varför, men en bidragande orsak skulle kunna vara lönen (7000 per år mot 4000 i Göteborg). Den långa tjänstledigheten har tvingat dem att leva på lån från hennes far³⁸, och behovet av inkomster lyser fram i den rydbergiska korrespondensen under 1883 och 1884.³⁹ Viktigast för honom är dock mytarbetet, som måste slutföras till varje pris. I maj 1883 tror han ännu att det kan ske under samma år;⁴⁰ i januari 1884 har planerna spruckit.⁴¹ Tjänsten i Stockholm skulle både kunna ordna upp ekonomin och (om föreläsningarna byggdes som delar i den kommande boken) hjälpa honom att äntligen bli klar med sitt projekt.

Till det kom finansieringsfrågan. Som vi sett var det viktigt för högskolan att knyta till sig någon med verksamhet inom den humanistiska sfären. Men alla tjänster måste delfinansieras med privata medel. Det behövdes alltså någon med pengar, med hjärta för högskolan, och med intresse för ett visst ämne. I Rydbergs fall tycks den centrala personen ha varit kapten Johan Adolf Berg (1827-1884). Berg hade gjort sig en förmögenhet som entreprenör i byggbranschen, han var inflytelserik ledamot i Stockholms stadsfullmäktige, och han

---

³⁸ Wilhelm Berg, "En middag hos Viktor Rydberg", *Veritas* 9, 1995, s. 8–10.

³⁹ Se Susens brev till Otto Borchsenius 26.12.1883 och 5.5.1884 (Kongl. bibliotek). Publiceringen av Rydbergs föreläsningar från hösten 1881 i *Handelstidningen* fr. o. m december 1883 (till ett honorar av 100 kr/styck) får nog också ses i detta sammanhang.

⁴⁰ Brev till George Stephens i maj 1883, citerat av Östin, s. 109.

⁴¹ Av Susens brev till Borchsenius 23.1.1884 framgår att Viktor hoppas komma längre med arbetet innan han börjar sina föreläsningar till hösten; däremot tycks han inte räkna med att bli klar.

var passionerad konstsamlare. Längre än en änkling hade han 1881 gift om sig med en mycket yngre engelska, Helen Bligh. Hon hade varit anställd som lärarinna vid fröknarna Zanders flickpension och hade där blivit väninna med en av sina elever, Susen Hasselblad, senare gift Rydberg. "Så uppstod", skriver Stockholmshistorikern Arne Munthe, "en nära vänskap mellan familjen [Berg] och makarna Rydberg".⁴² Kommunikationsvägarna mellan dem är dock oklara; om det har funnits någon korrespondens mellan Helen och Susen har Susen (sin vana trogen) sett till att den blivit förstörd.⁴³ Det enda bevarade brevet från J. A. Berg till Viktor Rydberg är daterat 18.2.1884 och innehåller en fråga om han vill bli gudfar åt makarna Bergs andra dotter.⁴⁴

Den 5 april 1883 donerar i alla fall Berg 60.000 kronor till Stockholms högskola för en professur i de bildande konsternas teori och historia.⁴⁵ Munthe misstänker att han redan då haft Rydberg i åtanke. Till den tjänst i kulturhistoria som aktualiseras under hösten kunde pengarna inte användas, men istället ställer sig Berg i spetsen för den kommitté som skall anordna lotteriet som skall finansiera professuren. Han förbinder sig också att förskottera pengarna till lön de två första åren. Dokumentet där högskolan utlovas resultatet av lotteriet, att "företrädesvis" användas till att "vid Högskolan anställa en framstående lärare i kulturhistoria", är daterat 17/12 1883; löftet om förskott är daterat 18/12.⁴⁶ Förberedelserna har då redan pågått en tid; tavelkommitténs ansökan att få ordna

---

⁴² Arne Munthe, *Västra Södermalm från mitten av 1800-talet. 2. Stadsdelen och församlinglivet*, Stockholm 1965, s. 221ff (citatet från s. 224); se även Sten Karling, *The Stockholm University Collection of Paintings*, Stockholm 1978, s. 7ff.

⁴³ Om Susens brevgallring se Östin s. 117.

⁴⁴ Brevet i Kungliga biblioteket, L.40:160.

⁴⁵ Se *Handlingar rörande Stockholms högskolas fonder*, Stockholm 1897, s. 26ff.

⁴⁶ Munte, s. 488 samt *Handlingar rörande Stockholms högskolas fonder*, s. 43ff.

lotteriet tillstyrks av Överståthållarämbetet 14/11, och när projektet når offentligheten via *Stockholms Dagblad* 21/11 har man redan hunnit bjuda in flera konstnärer och få svar från några.⁴⁷ Projektet kan knappast ha dragits igång utan att man talat med Rydberg om saken; till exempel kan detta ha skett under makarna Rydbergs Stockholmsbesök sista veckan i oktober och första veckan i november.⁴⁸ Att Berg hållit nära kontakt med sin kollega i stadsfullmäktige, Albert Lindhagen, kan tas för givet.

Diskussionerna kring professuren bör alltså ha pågått minst ett par månader före styrelsebeslutet och Lindhagens brev. Finansieringsmetoden ger ett lätt desperat intryck, något som förstärks av att Berg samtidigt startar ett annat projekt, där intäkterna från en utställning av privatägda konstverk skall användas i samma syfte.⁴⁹ Båda slutar i fiasko: lotteriet ger bara 15.000 kronor, en tiondel av vad som behövs, och utställningen 1.000. Berg själv dör av en stroke i april 1884, och Rydbergs utnämning till ordinarie professor sker, som vi sett, utan tillräcklig finansiering. Högskolans fortsatt dåliga ekonomi leder slutligen till att hans professur byts till en i de bildande konsternas teori och historia, varvid Bergs donation (som under tiden byggts ut av änkan) kan tas i bruk, kanske för sitt ursprungliga syfte.⁵⁰ – En tänkbar möjlighet är att redan donationen i april 1883 gjordes med Rydbergs goda minne. Då hoppades han ännu bli klar med sitt mytarbete

---

⁴⁷ *Stockholms Dagblad* 21.11.1883. Tidningen nämner att pengarna är avsedda för Högskolan men inte till vad.

⁴⁸ Om resan se Viktor Rydbergs brev till Urban von Feilitzen 21.10.1883 (Kungliga biblioteket, L.40:155) och Susen Rydbergs brev till Otto Borchsenius 16.11.1883 (Kongl. bibliothek).

⁴⁹ Munthe s. 225f och 488. Första omnämmandet av detta projekt finns i ett brev från 14.11.1883 (Munthe s. 488).

⁵⁰ När *detta* beslut tas (hösten 1888) sitter däremot Axel Key och Gustaf Retzius med i styrelsen.

under samma år; omsvängningen till kulturhistoria skulle i så fall kunna vara en följd av att detta visat sig orealistiskt.⁵¹

*

För att summera: Stockholms högskolas rekrytering av Viktor Rydberg var inte resultatet av en strävan att tillsätta en tjänst i kulturhistoria, utan av ett allmänt behov att stärka högskolans ställning. Att ämnet inte ingick i högskolans egna planer var därvid av mindre vikt än möjligheten att få del av Rydbergs kulturella kapital. Varifrån initiativet ursprungligen kom – från Lindhagen, Berg eller rentav från Rydbergs själva – vet vi inte; klart är i alla fall att arbetet med att göra rekryteringen möjlig måste ha varit igång senast i början av november 1883. Högskolestyrelsens beslut, som togs i slutet av december 1883, innebar att Rydberg erbjöds en tjänst med professors lön i två år, men att han samtidigt lovades en fast tjänst så snart finansieringen ordnats. Inget tyder på att hans ännu opublicerade mytologiska forskningar spelat någon roll i beslutet, vare sig då eller när förordnandet utökades till en femårig professur i juni 1884. När professuren gjordes fast i november 1885 hade styrelsemedlemmarna visserligen haft möjlighet att ta del av hans mytologiska föreläsningar,⁵² men det har knappast påverkat utgången – löftet var ju givet, högskolan behövde Rydbergs status och hade utåt redan framställt honom som en del av lärarkåren. De frågor och problem kring tillsättningen som kan spåras i källorna har alla sin grund i ekonomin, fränsett styrelsens tidigt stillade oro för Rydbergs religiösa hållning. Hos Hagerman är bilden en annan: där ställs

---

⁵¹ När Rydberg 1888 tvekar inför övergången till konsthistoria anför han bland annat att det hunnit gå så lång tid sedan han varit ute och sett de stora konstverken (se Warburg, II, s. 594). 1883 låg hans Europaresa fem år närmare i tiden, och dessutom planerade makarna Rydberg en ny längre resa våren 1884 (en plan som, liksom allt annat under dessa år, åts upp av mytologin).

⁵² Av Gustaf von Dübens brev till Viktor Rydberg 15.2.1885 (Kungliga biblioteket, L.40:160) framgår att både han och Santesson följde dem.

Rydbergs mytforskning i centrum, och tillsättningen blir en del av en berättelse om nationalism och rasism. Så vitt jag kan se saknar hennes framställning grund.

Malmgården Heleneborg på Söder, där makarna Rydberg bodde ett halvår 1889–90. Gården hade de fått låna av Helen Berg, vars mans pengar spelat en viktig roll för finansieringen av Viktors professur.